

Gabriel Llabrés i Quintana, un modernitzador de la historiografia en el canvi de segle

MIQUEL À. MARÍN GELABERT

No vull començar sense expressar un agraïment profund i especial als Drs. Maria Barceló i Guillem Rosselló Bordoy per haver-me convidat a intervenir en aquesta jornada de memòria dedicada a un dels historiadors mallorquins més rellevants dels darrers dos segles.¹ No cal dir que és per a mi un honor prendre la paraula per primera vegada davant un auditori del què he format part tants de cops, en una institució tan estimada.

Ara fa sis anys, en participar del grup de col·laboradors que, sota la direcció de Guillem Rosselló Bordoy, vàrem publicar el primer dels volums commemoratius de la història de l'Arqueològica entorn dels seus primers 125 anys, vaig emprendre una recerca personal sobre el paper de la Societat Arqueològica Lul·liana en el desenvolupament de la cultura i especialment de la ciència històrica a les Illes Balears. Una recerca, que difícilment podré tancar i que en aquest temps ha crescut cap a dins i cap a fora. Cap a fora, entorn del paper i del pes específic de la institució en el marc de la delimitació dels camps del saber i també dels intercanvis culturals de més ample abast. Des de 1880 ha estat una institució de primer nivell en què s'han vistes reflectides una bona part de les vicissituds de la cultura i de la historiografia del canvi de segle i de tot el segle XX. I cap endins, sobretot pel que fa al paper cohesionador i normalitzador de les pràctiques representat per tot un conjunt d'intel·lectuals –a vegades, de grups–, la trajectòria i el pensament dels quals ens permet copsar els ritmes i les formes d'expansió de les idees en el temps i en l'espai local.

Horst-W. Blanke², un historiador alemany especialitzat en teoria de la història i història de la historiografia, en un recent intent de sistematització dels tipus i les funcions de la història de la historiografia actual, ha afirmat que la disciplina es troba en una cruïlla funcional. A mig camí entre l'assortiment crític d'estàndards científics i la creació de les tradicions gremials, avui com en el segle XIX, l'aproximació biogràfica en forma de

¹ Aquest text s'ha construït fonamentalment a partir de les notes de la intervenció duta a terme el propassat 25 de novembre de 2008 a la sala de conferències de la Societat Arqueològica Lul·liana, en el marc de la jornada de memòria en honor de Gabriel Llabrés i Quintana, pel sesquicentenari del seu naixement.

² Professor de la Universitat de Bielefeld, Horst-Walter Blanke és especialista en història de l'historicisme i ha dedicat una bona part dels seus treballs de recerca a la relació entre la teoria de la història i la recerca en història de la historiografia. Cf. "Theorieprobleme der Historiographieggeschichte", dins K. H. JARAUSCH i altres, (eds.): *Geschichtswissenschaft vor 2000. Perspektiven der Historiographieggeschichte, Geschichtstheorie, Sozial- und Kulturgeschichte. Festschrift für Georg G. Iggers*. Hagen, Rottmann, 1991, 185-213; "Typen und Funktionen der Historiographieggeschichte. Eine Bilanz und eine Forschungsprogramm", dins W. KÜTTLER i altres (eds.): *Geschichtsdiskurs. Band 1. Grundlagen und Methoden der Historiographieggeschichte*. Frankfurt am Main, Fischer, 1993, 191-211 o "Towards a new Theory-Based History of Historiography", dins Peter KOSLOWSKI (ed.): *The Discovery of Historicity in German Idealism and Historism*. Berlin, Springer, 2005, 223-267.

semblança individual segueix essent un dels tipus principals d'aproximació al passat de la ciència històrica. En efecte, la solidificació de la memòria gremial, amb els seus herois i els seus metarrelats ontogenètics en forma de cristalls els àtoms dels quals es disposen repetidament seguint models preestablerts, compta amb l'enfocament biogràfic com a una de les eines principals per fixar jerarquies personals i intel·lectuals, consolidar els límits interpretatius de processos majors que impliquen el context del biografat o, tal vegada el més important, establir el camí genealògic que connecta passat i present en el gremi dels historiadors, un gremi acostumat al gregarisme i a la confrontació de grups.³

En aquest sentit, una sessió de remembrança al mestre, un dels pares iniciadors de la institució (i fundador del *Bolletí*), la influència del qual és indubtable des de l'origen fins al seu decés el 1928, un historiador que, en vida, va ser distingit per acadèmies culturals i institucions de caire estatal, i que més endavant va ser proclamat fill il·lustre de la Ciutat de Palma (1935), no cal ser justificada. Però sí, tal vegada, cal justificar la perspectiva des de la qual abordarem la nostra intervenció.

Resulta bastant evident que les institucions, com les persones, senten la necessitat de recordar com a forma de consolidació identitària.⁴ També, com una manera d'assumir l'herència dels qui ens varen precedir en el temps i que integren part de la nostra identitat actual. Aquesta consolidació identitària pren sovint una forma narrativa que fixa els límits dels objectes (personatges, èpoques, circumstàncies contextuais, lògiques situacionals) i la renglera d'interpretacions aplicables de manera que, per successió, acaben constituint una sort de seqüència narrativa més o manco oficial a què hi acudeixen altres historiadors que, treballant sobre objectes col·laterals, eventualment necessiten una aproximació tangencial a la institució. És així que el que comença amb una funció marcada pel consum intern de grup⁵ acaba alimentant l'argumentari de recerques més ambicioses.

Les commemoracions, els centenaris o les celebracions han constituït, des que els historiadors han assolit categoria professional, un pretext per a la reflexió, la recapitulació i la reinterpretació dels objectes celebrats, tot actualitzant-ne l'aproximació científica al mateix temps que es redimensiona el seu pes identitàri. Tant pel que fa al marc limitat de les celebracions institucionals, com pel que fa a marcs identitàris de caire nacional, en els darrers temps, hem comptat amb exemples tan palesos com les celebracions dels aniversaris de la fundació de la Junta para la Ampliación de Estudios (1907)⁶ o l'Institut d'Estudis

³ Cf. Hartmut LEHMANN: "Clíos Streitbare Priester: zur einföhrung", dins *Id* (ed.): *Historikerkontroversen*. Göttingen, Wallstein, 2001, 7-14 i Klaus GROSSE KRACHT: *Die Zankende Zunft*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 2005.

⁴ Ignacio PEIRÓ: "La consagración de la memoria. Una mirada panorámica a la historiografía contemporánea". *Ayer*, 53, 2004, 179-205 o Pedro RUIZ TORRES: "De perplejidades y confusiones a propósito de nuestras memorias", *Hispanionova*, 7, 2007, 45p.

⁵ I, per tant, utilitza uns determinats recursos discursius (sobreesos, sentimentalismes, ús de la memòria autobiogràfica, presentisme conjuntural) i heurístics, no necessàriament exhaustius en el treball amb les fonts, ni rigurosos en la contextualització disciplinar.

⁶ José Manuel SÁNCHEZ RON (coord.): *La Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después*. 2 vols. Madrid, CSIC, 1988 y Miguel À. PUIG-SAMPER, (ed.): *Tiempos de investigación. JAE-CSIC, 100 años de ciencia en España*. Madrid, CSIC, 2007.

Catalans (1907)⁷, d'una banda, o de la Guerra de la Independència (del francès, d'alliberament o napoleònica, tot depenent de la perspectiva temporal o geogràfica de l'estudi),⁸ o les celebracions des del segle XIX dels centenaris del naixement i traspàs de Carles V o Felip II, per altra.⁹

Ara bé, com a historiadors professionals, nosaltres més que no cap altre gremi, tenim l'obligació de pouar el nostre passat amb les habilitats amb què hem estat formats. És per això que, –i tal vegada no cal dir-ho– des del segle de distància que separa el soci número 23 del 1605, la remembrança és un exercici inabastable, i en conseqüència el que pretendrem és fer història de la historiografia.¹⁰

A l'hora d'iniciar una aproximació a Gabriel Llabrés, doncs, hem de distingir molt clarament tres elements inicials. En primer lloc, hem de considerar que tenim al nostre abast un conjunt heurístic de primera categoria conservat a l'Arxiu Municipal de Palma¹¹ com a llegat testamentari del propi Llabrés (1928), que no va ser inventariat i catalogat fins a seixanta anys després, a partir de 1987.¹² Aquest fons documental conté un bon grapat dels materials biogràfics fonamentals, principalment pel que fa a documentació patrimonial, juridicoadministrativa, anotacions personals, correspondència, etc., però ha de ser completat amb altres conjunts documentals continguts en arxius universitaris (Madrid, Barcelona o Saragossa) i de l'Estat (Arxiu General de l'Administració, Reial Acadèmia de la Història, Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs¹³) que ens permetran l'accés a la seva activitat inicial formativa i posteriorment professional. També hem d'accedir al conjunt de la seva obra efectiva. I hem d'encreuar fons documentals d'altres

⁷ Albert BALCELLS: *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. I. 1907-1942*. Catarroja, Afers, 2002 i Albert BALCELLS i IZQUIERDO: *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. II. 1942 als temps recents*. Catarroja, Afers, 2007.

⁸ Ignacio PEIRÓ: *La Guerra de la Independència y sus conmemoraciones, 1908, 1958 y 2008. Un estudio sobre las políticas del pasado*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 2008.

⁹ Una visió panoràmica de les commemoracions al segle XIX, a DDAA, *El siglo de Carlos V y Felipe II. La construcción de los mitos en el siglo XIX*. 2 vols. Madrid, Sociedad Estatal para la conmemoración de los centenaris de Carlos V y Felipe II, 2000. Pel que fa al segle XX, basti amb fullejar *Carlos V (1500-1558). Homenaje de la Universidad de Granada* (Granada, 1958) o les actes de les jornades organitzades a París en col·laboració entre la CNRS i l'Asociación Española de Ciencias Históricas el 1958, publicat finalment quatre anys més tard com a *Charles Quint et son temps* (París, Éditions de la CNRS, 1962), dos commemoracions que marquen en bona mesura el pols de l'evolució de la historiografia espanyola en el marc europeu a finals dels cinquanta.

¹⁰ Cf. Juan José CARRERAS: "¿Por qué hablamos de memoria cuando queremos decir historia?", dins Carlos FORCADELL i Alberto SABIO, (eds.): *Las escalas del pasado*. Huesca, IEA-UNED, 2003, 15-24.

¹¹ Joan MATAMALAS, Antònia MOREY i Josep A. UMBERT: *L'Arxiu de Gabriel Llabrés i Quintana*. Palma, Servei d'Arxius i Biblioteques de l'Ajuntament de Palma, 1993.

¹² En carta enviada a Juan Domínguez Lasiera, el setembre de 1974, Joan Llabrés Bernal feia referència al llegat d'aquesta manera: "¡Tamaño equivocación! Sus libros y sus manuscritos, con unas tres toneladas de peso, no me cabían en mi modesto piso de alquiler y tras gestiones mil pude disponerlos, sin catalogar y sin casi saber lo que había, en los bajos de la llamada Casa de Cultura. Y allí está pudriéndose el legado, sin que ninguno de los cuarenta alcaldes que, desde entonces, se han sucedido hayan dado una mirada compasiva a todo aquello." Citat a Juan DOMÍNGUEZ LASIERRA: "Gabriel Llabrés y Quintana y la *Revista de Huesca* (1903-1905)". *Atzet*, 1, 1989, 29-48, cita de la p.33, nota 3.

¹³ Per exemple, "Expediente académico personal de Gabriel Llabrés". Archivo General de la Administración. Catedráticos de enseñanza secundaria. Sección Educación y Ciencia, Legajo 883-60.

personatges o institucions de l'època que ens permetran en el futur remoure els fonaments d'interpretacions arrelades probablement des de principis del segle XX.

En segon lloc, hem de tenir present que Llabrés va viure una evolució historiogràfica, intel·lectual, política i psicològica que marcà diferents èpoques de la seva activitat. No es tracta tant de perioditzar de nou la seva biografia, com de redissenyar els processos transversals que la marquen personalment i professional. Va ser un gegant entre els historiadors locals de les dècades del canvi de segle. Va ser un més dels *iguals* que a nivell estatal consolidaren la professionalització de la ciència històrica. I des del major respecte professional, va mantenir relacions d'intercanvi amb institucions i historiadors d'altres països. Però tot això no va ser sempre així i no va ser així per sempre. És més que evident que Llabrés va participar de la promoció d'una alta cultura nacional, la reorganització de la qual a partir de 1900 i principalment a partir de 1907 va influir poderosament en el seu esdevenir. També resultà de gran transcendència la promoció d'opcions disciplinars (també ideològiques) llunyanes a la seva en el si de la cultura (local i estatal). En el marc estatal com en el local, el resultat va ser un progressiu distanciament de Llabrés respecte de les novetats, sobretot a partir de la segona meitat dels anys deu. L'emprenedor i modernitzador dels anys 1890-1910, passà progressivament a ser, com han destacat Llabrés Bernal, Domínguez Lasierra o Ignacio Peiró, *un catedrático a la antigua*, o el que és el mateix, va assolir un procés d'obsolescència que l'allunyà dels moviments culturals de la segona dècada del nou segle i de les noves formes historiogràfiques pautades per la recerca universitària (i de la JAE) quan els catedràtics d'institut deixaren de ser els més alts representants de la cultura estatal en províncies.

Finalment, en tercer lloc, no podem amagar que Llabrés és un autor mal conegut a pesar d'haver estat constantment *recordat*. Des de la remembrança que Pons i Marquès va llegir en la sessió solemne de la seva proclamació com a Fill Il·lustre de la Ciutat de Palma el 31 de desembre de 1935 davant un consistori presidit per Joan Aguiló fins a hores d'ara, la seva obra, al contrari que en el cas d'altres autors (Josep M. Quadrado, Miquel dels S. Oliver, Antoni M. Alcover, per exemple) gairebé no ha estat estudiada i analitzada. De fet, més enllà d'una memòria de grup (el grup de l'Arqueològica) la seva trajectòria difícilment assolí la més mínima visibilitat en els moments en què la historiografia mallorquina progressà significativament. Des de la reincorporació als congressos d'història de la Corona d'Aragó i a partir del desenvolupament dels estudis universitaris d'història a Mallorca, la nova comunitat professional d'historiadors retrà homenatge preferentment a Bover i Quadrado, i amb la nova historiografia obrint-se pas, Llabrés s'esvairà de les notes a peu de plana i de la memòria gremial.¹⁴

Només Ignacio Peiró ha treballat la seva biografia *des de l'arxiu*.¹⁵ L'aportació principal de Peiró va ser, a la frontera dels anys noranta, reconstruir l'univers

¹⁴ Cal recordar que el 1958, la mateixa Societat Arqueològica Lul·liana va limitar-se fer arribar la seva adhesió als homenatges que les viles d'Alcúdia i Binissalem li dedicaren, però no en va celebrar cap de propi. Tampoc no resulta balder, tenir present que en els obituaris dedicats als membres destacats de la Societat que el *BSAL* anirà publicant entre els anys cinquanta i primers seixanta, per exemple, Josep Ramis d'Ayreflor, el nom de Gabriel Llabrés no compareix.

¹⁵ *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana*. Palma, Servei d'Arxius i Biblioteques de l'Ajuntament de Palma, 1991.

socioacadèmic i intel·lectual de Llabrés a partir del seu epistolari. Va aconseguir un magnífic exemple de microhistòria de la historiografia: a través d'un autor local, va representar tot un marc històric de la disciplina en inserir-lo en manifestacions estatals i supraestatals. Però els objectius de l'assaig i l'estat incipient de les noves recerques sobre el canvi de segle a Mallorca convidaven a no modificar la seqüència narrativa consolidada a partir de Pons i Marquès.

Desset anys després de l'estudi de Peiró, la història de la historiografia ha avançat incontestablement pel que fa aquest període. Coneixem més i millor tot un conjunt de publicacions i institucions¹⁶, s'han consolidat debats entorn dels processos de professionalització historiogràfica en els estats (i en les localitats), s'han publicat recerques biogràfiques sobre una bona part dels professionals que emmarquen la trajectòria de Llabrés¹⁷, i coneixem molt millor la pròpia història politicoideològica, socioeconòmica i cultural de Mallorca.¹⁸

Llabrés va ser un dels protagonistes de la generació de transició des de l'erudició professional a la Història professional, de la conformació de la cultura nacional en les províncies, i va viure, a més, els inicis de la dissolució d'aquest model cultural i acadèmic. La seva trajectòria reflecteix els trets principals d'aquesta transició que no hagués estat possible sense la generació de Llabrés, però que, paradoxalment, la va relegar fins al punt que va ser engolida per la reinvençió de la professió després de la guerra civil.

I és que les paradoxes persegueixen la trajectòria de Llabrés. És un membre del CFABA, però la seva formació és predominantment universitària. És un dels historiadors més destacats de la seva generació del *Cos d'Arxivers*¹⁹, però va incorporar-se a través de la secció de biblioteques i passà ràpidament a l'ensenyament secundari, des d'on amplià de forma considerable el seu espectre socioacadèmic. Format a la universitat de Barcelona i amb una destacada activitat cultural en el marc del Principat, assoleix el seu principal prestigi en el marc de la cultura nacional centralista. Essent un dels caps visibles de l'Arqueològica, no la dirigirà fins al moment en què la seva activitat i el seu tarannà deixaven de representar el caire modernitzador de dècades anteriors. I fins a la seva mort, però en el punt més àlgid del seu reconeixement social, va haver de percebre l'ascensió

¹⁶ Des dels anys noranta han estat publicades recerques exhaustives sobre la Escuela Superior de Diplomática, el Cos d'arxivers, bibliotecaris i arqueòlegs, les Universitats de Madrid i Barcelona, els diversos ateneus (Madrid, Barcelona, Palma), la història dels bolletins de la Reial Acadèmia de la Història o del CFABA... I per a un període posterior, coneixem molt millor el paper de la JAE i del Centre d'Estudis Històrics, i d'altres institucions com ara l'Institut d'Estudis Catalans.

¹⁷ Tot i la manca de monografies d'ample abast, cal destacar els treballs de Joan Mas, Joan March, Jaume Guiscafré, Gregori Mir, Tomàs Vibot o Pere Fullana.

Pel que fa als *amics peninsulars* de Llabrés, en aquests anys s'ha aprofundit enormement en el coneixement del medievalisme i l'arqueologia del moment i, a més, s'han publicat diversos diccionaris biogràfics d'historiadors i les biografies d'autors com Altamira, Pano, Hinojosa, Ribera o Mérida.

¹⁸ Només pel que fa a la història de la historiografia, cal remarcar, per al període immediatament anterior, la tesi doctoral de Montserrat Puyol o la biografia de Quadrado a càrrec d'Antoni Mut; i per a l'època de Llabrés, el treball col·lectiu de Peñarrubia, Fullana i Quintana sobre la implicació política dels historiadors o la història del Bolletí de la SAL a càrrec de Miquel Marín.

¹⁹ Tot seguint una pràctica habitual del grup professional a què va pertànyer, Llabrés feia referència al *Cuerpo de archiveros*, de forma generalitzant, tot i que els arqueòlegs i els bibliotecaris en formassin part essencial i que ell mateix pertanyés a la secció de biblioteques.

d'una generació de professionals allunyats dels seus interessos i objectius intel·lectuals, culturals i polítics que posaren de relleu el seu procés d'obsolescència.

Així, la meua intervenció, forçosament comprimida per la naturalesa d'un acte d'aquestes característiques,²⁰ consistirà en la defensa d'aquesta idea: Llabrés fou un membre destacat del grup de modernitzadors de la historiografia espanyola en les dècades finals del segle XIX i inicials del segle XX. Un grup que va assimilar ràpidament la tecnificació de la professió, els orígens de la implantació *del mètode* i la *nova* identitat professional dels *nous* historiadors espanyols. I complí una funció fonamental: estendre el projecte cultural nacional del canovisme en tot el territori, i d'una manera molt més sensible, en les parts del territori on podia desenvolupar-se un model de cultura nacional diferencial. Una porció d'aquesta generació, porció en què hauriem d'incloure a Llabrés, tot partint de la promoció d'una identitat d'èlit en els anys vuitanta i noranta, va ser oblidada per l'academicisme oficial quan a partir del 1900 es produeix la reordenació general de l'alta cultura i el catedràtic d'ensenyament secundari passa a un segon nivell jeràrquic. Refugiats en la càtedra d'institut, en les societats erudites, en la recuperació del passat local i en la transcripció de fonts, aquests historiadors no varen deixar de rebre distincions socials en les darreres dècades de la seva vida, però varen deixar de percebre la transcendència de la seva obra.

El que faré avui, doncs, és simplement destacar alguns aspectes de la modernització de la historiografia que es reflecteixen en el curs de la vida de l'historiador binissalemer, que ens permeten conèixer millor una part dels nostres orígens intel·lectuals i professionals, i que ens permeten, tal vegada, entendre una part de les nostres pròpies paradoxes.

Gabriel Llabrés neix a Binissalem un 25 de març, el 1858. Neix, doncs, amb el *Cuerpo Facultativo de Archivos, Bibliotecas y Museos*, l'any que Modesto Lafuente donava per acabada la seva monumental *Historia General de España* en trenta volums.

No deixa de ser un any simbòlic, una tímida línia vermella entre la història entesa com a gènere literari proper a la filosofia i a la retòrica postil·lustrada, i el camí cap a una nova forma d'entendre la concepció i la funció social de la història, a partir del cultiu de la crítica documental i de la discussió bibliogràfica, de la qual Llabrés en serà un membre destacat. El que és el mateix, la història dels erudits professionals o, com s'està imposant en la terminologia actual, la protoprofessionalització historiogràfica. Diguem-ho com sigui: la primera generació de la professió.

A nivell europeu estam a l'inici del què Ernst Breisach ha anomenat, l'edat dels historiadors com a interpretadors del progrés i la nació, un veritable moment de canvi que absorbirà els avenços del positivisme i neutralitzarà el excessos romàntics i patriòtics de la historiografia anterior.²¹

²⁰ És la nostra intenció abordar en breu una extensa monografia dedicada a l'obra historiogràfica de Llabrés.

²¹ *Historiography. Ancient, Medieval, and Modern*. Chicago University Press, 1983.

Serà l'any, per exemple, que Jacob Burckhardt (1818-1897) passa de la Universitat de Basilea a la de Zurich, on iniciarà una docència imprescindible per entendre les relacions entre cultura, arqueologia i ciència històrica en el futur.²² També, en què Numa D. Fustel de Coulanges (1830-1889) defensarà la tesi doctoral a la Universitat de París tot iniciant un nou mode de concebre la historiografia que aviat seria motiu de polèmica.²³ El 1858, Johann G. Droysen (1808-1884) donava a la impremta la seva *Grundriss der Historik*²⁴ i Theodor Mommsen (1818-1903) deixava Leipzig per passar a Berlín on se faria càrrec de la direcció del *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

A Espanya, 1858 serà l'any de la implementació primera de la reforma universitària representada per l'anomenada Llei Moyano, o de la instauració dels cursos inclosos en el pla d'estudis de la recentment estrenada Escuela Superior de Diplomática sota la direcció de Modesto Lafuente y Antonio Delgado.²⁵

Així doncs, per naixement, Llabrés pertany a la generació dels nascuts entre els anys cinquanta i primers seixanta (Hinojosa, Menéndez Pelayo, Rubió i Lluch o Mérida, per exemple), formats a mig camí entre la universitat generalista i l'especialista *Escuela Superior de Diplomática*, que conformaren el CFABA en el darrer terç del segle XIX, i que fou també la generació que liquidaria la *Escuela* el 1900.

Pel que fa a Mallorca, adscriuríem Llabrés a una ample generació intel·lectual conformada per Benet Pons i Fàbregues, Antoni M. Alcover, Josep Miralles, Estanislau de K. Aguiló, Enric Fajarnés, Pere A. Sanxo, Joan Alcover, Alexandre Rosselló, Rafel Isasi o Mateu Obrador, entre molts d'altres. Estariem parlant d'un grup heterogeni que prendrà el testimoni històric de la generació dels Antoni Montis, Josep Rullan, Tomàs Aguiló, Josep Tarongí, Josep L. Pons i Gallarza, Bartomeu Muntaner o Josep M. Quadrado, cap als anys vuitanta, i que en plena Renaixença serà enriquit per la generació següent, la dels Miquel dels S. Oliver o Gabriel Alomar, per exemple. Tot plegat, els protagonistes culturals del canvi de segle, de la institucionalització de la cultura a Mallorca amb projectes com l'Ateneu Balear (recuperat el 1877 i posteriorment en els anys noranta), l'Escola Mercantil (1880), o la mateixa Societat Arqueològica Lul·liana, de la creació d'un bon grapat de publicacions periòdiques de caire cultural i científic, i de la formació de xarxes de connexió i intercanvi amb móns culturals llunyans i noves disciplines científiques. Els protagonistes, també, de les tensions polítiques i intel·lectuals que esperonaran dècades de

²² Cf. Leonard KRIEGER: *History. Politics or Culture? Reflections on Ranke and Burckhardt*. Princeton University Press, 1990; i Malcom KITCH; "Jacob Burckhardt: romanticism and cultural history" dins William Lamon, ed., *Historical Controversies and Historians*. London, University College, 1998, 135-148.

²³ Cf. Charles O. CARBONELL: "Faux maîtres d'école: Taine, Renan et Fustel de Coulanges", *Histoire et historiens. Une mutation idéologique des historiens français 1865-1885*. Toulouse, Privat, 1976 295-323 i "L'histoire dite positiviste en France", *Romantisme*, 21, 1978, 173-185. També, François Hartog, *Le XIXe siècle et l'histoire. Le cas Fustel de Coulanges*. Paris, Presses Universitaires de France, 1988.

²⁴ Cf. Winfried NIPPEL, Johann Gustav DROYSSEN: *Ein Leben zwischen Wissenschaft und Politik*. München, Beck, 2008; i Joseph DAGER: "La *Historik* de J. G. Droysen: un puente entre la investigación empírica y la fundamentación teórica del conocimiento histórico", *Memoria y Civilización*, 7, 2004, 197-242.

²⁵ El Real Decreto de 23 de septiembre de 1857, disposava l'organització de les assignatures entorn de tres cursos. Primer curs: *Paleografía General; Latin de los tiempos medios (romance, lemosin y gallego); Aljamía*. Segon curs: *Paleografía crítica; Arqueología y Numismática*. Tercer curs: *Bibliografía; Historia de España en los siglos medios*. I dues assignatures d'exercicis pràctics el segon i tercer anys.

debat i polarització entorn de la llengua i la nació, del republicanisme i la monarquia, del conservadorisme i el socialisme.

Probablement un dels pocs trets que connecten a tots els membres d'aquestes generacions serà el d'haver estat format inicialment a l'*Instituto General y Técnico* de Palma, que ocupava les antigues instal·lacions de l'Estudi General Lul·lià a Montis-sion.

Tal vegada per això s'ha convertit en un lloc comú la vindicació del grup de catedràtics de l'Institut Balear com a iniciadors, inspiradors, d'un ambient nou. Però no ens hem d'errar. Els anys seixanta i setanta són a tota Europa i també a Espanya, anys de reordenació institucional que afectaren profundament a la ciència històrica. L'àmbit de generació del procés cultural és major. Mentre Llabrés doni les seves primeres passes culturals a Palma i Barcelona, s'aniran creant i modificant les principals institucions culturals. Se reordenarà el marc universitari a Espanya, França, Regne Unit o Alemanya. Veurem tot un grapat d'iniciatives que afecten a l'administració del passat per part dels nous estats-nació. La promoció d'arxius, biblioteques de museus en serà només un dels exemples. I l'entramat institucional de referència a Espanya, el francès, format per les *École des Chartes-École Normale Supérieure-Université de Paris* se veurà enriquit per la nova *École des Hautes Études*.²⁶

Taula 1. Catedràtics de l'Institut de Palma, 1873-1884

Assignatura	1873/4	1883/4
<i>Agricultura</i>		Luis Pou, interino
<i>Aritmètica mercantil</i>		Pablo Gralla, sustituto
<i>Cosmografia y pilotaje</i>		Juan Moll y Ferrer
<i>Física</i>	Francisco Barceló y Combis	(y Química) Francisco Barceló y Combis
<i>Francés e inglés</i>		Juan González Constant, sustituto
<i>Geografía e Historia</i>	José Luis Pons y Gallarza	José Luis Pons y Gallarza
<i>Historia Natural</i>		Luis Pou Bonet
<i>Latín</i>	León Carnicer	León Carnicer
<i>Latín</i>	Domingo Alcina Durán	Domingo Alcina
<i>Lógica</i>	Francisco Manuel de los Herreros	Francisco Manuel de los Herreros
<i>Matemáticas</i>	Antonio Mestres Gómez	(y mecánica industrial) Antonio Mestres
<i>Matemáticas</i>	Joaquín Botía	(y mecánica industrial) Joaquín Botía
<i>Retórica</i>	Andrés Barceló Pastor	(y Poética) Andrés Barceló

Font: Elaboració pròpia a partir dels Escalafons de catedràtics numeraris de segon ensenyament i de la sèrie *Guía de España*.

²⁶ Cf. Pim DEN BOER: "History and Higher Education", dins *History as a Profession. The Study of History in France*. Princeton University Press, 1998, 175-307.

A més, serà el moment de la creació de les principals revistes europees i espanyoles. Amb l'antecedent de l'alemanya *Historische Zeitschrift* el 1857, a França, la *Revue Historique* vendrà a completar una complexa xarxa de publicacions periòdiques, i a Espanya, el *Boletín de Archivos, Bibliotecas y Museos* (1871) iniciarà la seva singladura professional en paral·lel al *Boletín de la Real Academia de la Historia* (1877).²⁷

Tot i així, sembla evident que almenys en el cas de Llabrés, el seu primer contacte amb el món cultural i universitari català, amb solament quinze anys, el marcà molt més profundament. L'Ateneu de Barcelona²⁸, la Facultat de Filosofia i Lletres, amb la majestuosa biblioteca dirigida pel mallorquí Marià Aguiló, i l'Arxiu General de la Corona d'Aragó, conservador dels tresors documentals, on pogué prendre contacte amb els Bofarull, Coroleu, Rubió i Lluch o Pella i Forgues, actuaren possiblement com a esperonadors d'una vocació preexistent, en un moment en què operà una forta transformació de la historiografia catalana, i també com a encofrat del pensament polític sobre el que construiria, ja a Madrid, la seva identitat.²⁹

Taula 2. Catedràtics de *Filosofia y Letras* de la Universitat de Barcelona cap al 1873

Assignatura	Catedràtic
Literatura española	Manuel Milà i Fontanals
Gramàtica	Antonio Bergnes de las Casas
Literatura General y Latina	Jacinto Díaz
Geografia	Cayetano Vidal
Historia Universal	Joaquín Rubió
Metafísica	José de Somoza
Historia de España	José María Anchoriz
Hebreo	Mariano Viscasillas

Taula 3. Catedràtics de *Filosofia y Letras* de la Universitat Central cap al 1880

Assignatura	Catedràtic
Historia crítica de la literatura española	Marcelino Menéndez Pelayo
Literatura griega y latina	Alfredo Adolfo Camus
Lengua griega	Lázaro Bardón
Lengua griega	Anacleto Longué
Lengua árabe	Francisco Codera

²⁷ 1878, *Revista de Aragón*; 1880, *Revista de Ciencias Históricas*; 1886, *El Archivo*; 1888, *Revista de Menorca*; 1890, *el Archivo Hispalense*; 1891, *Bolleti del Centre Excursionista de Barcelona*.

²⁸ Jordi CASASSES: *L'Ateneu barcelonès*. Barcelona, La Magrana, 1986.

²⁹ Cf. Ramon GRAU: "La historiografia del romanticisme (de Prósper de Bofarull a Víctor Balaguer)" i Jordi Casasses, "La historiografia del positivisme", dins A. BALCELLS (ed.): *Història de la historiografia catalana*. Barcelona, IEC, 2003, 141-160 i 161-186, respectivament. També, Jaume AURELL i CARDONA: "La formació del imaginari històric del nacionalisme català, de la Renaixença al Noucentisme (1830-1930)". *Historia contemporànea*, 22, 2001, 257-288, Giovanni C. CATTINI: *Historiografia i catalanisme*. Josep Coroleu i Inglada, 1839-1885. Catarroja, Afers, 2007. Ferran VALLS i TABERNER: "Josep Pella i Forgas", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*. MCMXV-XX, 1923, 911-913 i Lluís COSTA i FERNÁNDEZ: *Josep Pella i Forgas i el catalanisme*, Barcelona, Dalmau, 1997. Tot i que fa referència a un període posterior, cal tenir present el retrat de la historiografia catalana dibuixat per Ferran Valls i Taberner a "Els estudis històrics a la Barcelona de 1888". *Revista de Catalunya*, 55, 1929, 423 i ss.

Assignatura	Catedràtic
Metafísica	Juan Ortí y Lara
Geografia històrica	Manuel María del Valle
Historia Universal	Miguel Morayta
Historia de la filosofía	Francisco de Paula Canalejas
Historia de España	Manuel Pedrayo Valencia
Hebreo	Eduardo Palou
Estètica	Francisco Fernández y González
Literatura espanyola	Manuel Revilla
Lengua sàncrita	Francisco María Rivero

La seva joventut, la doble matriculació en Dret i Filosofia i Lletres, i el fet que aquesta Facultat no era una institució pautadora en el marc de la protoinstitucionalització historiogràfica, probablement van propiciar la seva dilació i també el trasllat a la Universitat de Madrid el 1880.

El canvi havia de ser perceptible. Si bé el món universitari no convidava a la professionalització, atesa la universitat com a camp de promoció personal i de distinció política, sembla que l'Escola Superior de Diplomàtica sí resultà com en el cas d'altres balears (Enric Fajarnés, Pere Sanxo o Estanislau de K. Aguiló, per exemple), una reafirmació vocacional. Recordi's com Estanislau de K. Aguiló tot descrivint els seus estudis a Madrid escrivia a son pare que *los estudios en la Escuela Diplomática son la mar*.³⁰

L'Escola havia disseminat la localització de les seves classes el 1869, però el 1874 passaren a ocupar aules de l'anomenat Edifici del Noviciado a la Universitat Central, que poc a poc anaren ocupant quasi per complet. Feia uns anys que els alumnes podien matricular-se del conjunt de les set assignatures impartides, però això implicava un gran esforç, ja que es tractava de classes diàries des de les vuit del matí a les quatre de l'horabaixa, amb un parell d'hores per dinar.³¹

Taula 4. Pla d'estudis de la *Escuela Superior de Diplomática*, 1881-1882

Assignatura	1880-1881		1881-1882	
	Profesor	Sustituto	Profesor	Sustituto
<i>Paleografía General y Crítica</i>		Jesús Muñoz y Rivero	Jesús Muñoz y Rivero	Mariano Muñoz y Rivero
<i>Latín de los tiempos medios, y conocimiento de los romances, lemosin y gallego</i>	Vicente Vignau y Ballester	Jesús Muñoz y Rivero	Vicente Vignau y Ballester	Mariano Muñoz y Rivero

³⁰ Carta de Estanislau de K. Aguiló als seus pares, el 6 d'octubre de 1882, dins Tomàs VIBOT (dir.): *Tomàs Aguiló i Fortesa, Estanislau de K. Aguiló. Epistolari (1882-1883)*. Palma, Lleonard Muntaner ed., 2006, p.41.

³¹ *Id.*

Assignatura	1880-1881		1881-1882	
	Profesor	Sustituto	Profesor	Sustituto
<i>Geografía Antigua y de la Edad Media</i>	Ángel Allende Salazar	Jesús Muñoz y Rivero	Eduardo Hinojosa y Naveros	Mariano Muñoz y Rivero
<i>Numismática y Epigrafía</i>	Juan de Dios de la Rada y Delgado	Carlos Castrobeza		
<i>Arqueología e Historia de las Bellas Artes en la Edad Antigua, Media y Renacimiento</i>	Juan Facundo Riaño y Montero	Manuel Cossío		Juan Atanasio Morlesín
Bibliografía e historia literaria	Toribio del Campillo y Casamos	Antonio Rodríguez Villa	Toribio del Campillo y Casamos	Antonio Rodríguez Villa
Historia de la legislación administrativa y judicial de España en los tiempos medios	Santos de Isasa Valseca	Antonio Rodríguez Villa	Santos de Isasa Valseca	Antonio Rodríguez Villa

Font: *Anuario del CFABA, 1881*. Madrid, 1882, p.21 y *Anuario del CFABA, 1882*. Madrid, 1883, p.16.

Al temps, doncs, que s'examinava per aconseguir definitivament la llicenciatura, Llabrés cursà dues assignatures a l'Escuela que, tot i haver canviat el pla, constaren a les butlletes de notes amb les denominacions antigues: *Bibliografía y ordenación de bibliotecas (Aprobado)* i *Arqueología y ordenación de Museos (Sobresaliente)*,³² les dues assignatures necessàries per a examinar-se i obtenir l'ingrés en la tercera categoria del Cos.³³ En qualsevol cas, serviren per aprovar l'ingrés i conèixer Juan Facundo Riaño³⁴ i Toribio del Campillo.³⁵

³² Ignacio PEIRÓ: *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana...* op.cit., p.14.

³³ Les notes obtingudes en les matèries pròpies de Filosofia i Lletres mostren igualment que Llabrés fou un alumne desigual. El primer any va obtenir tres aprovats (*Lengua griega, Lengua Hebrea, Historia Crítica de España*), i el segon va obtenir un sobresaliente a *Literatura clásica griega*; i en el tercer curs un altre sobresaliente a l'assignatura impartida per Emilio Castelar, *Filosofía de la Historia*.

³⁴ Juan Facundo Riaño y Montero (1829-1901), gendre de Pascual Gayangos, passà en els anys seixanta des de la Universitat de Granada, on professava llengua àrab, a la càtedra de *Historia de las Bellas Artes* de la ESD. Excedent entre 1864 i 1875, a partir de 1878 i fins a la seva mort va dirigir el Museo de Reproducciones Artísticas, des d'on es projectà cap a la política a través del partit Liberal-Fusionista de Sagasta, gràcies al què ocupa la Direcció General d'Instrucció Pública (1881-1883), una plaça en el Consejo de Estado (1886 i 1894) i el Consejo de Instrucción Pública (1887). És considerat un dels pares de la història de l'art a Espanya entesa com a història de la civilització. Cf. s.v. dins Ignacio PEIRÓ; Gonzalo PASAMAR: *Diccionario de Historiadores Españoles Contemporáneos*. Madrid, Akal, 2002, 521-522, i s.v. dins Gonzalo BORRÁS; Ana R. PACIOS: *Diccionario de Historiadores Españoles del Arte*. Madrid, Cátedra, 2006, 290-291.

³⁵ Toribio del Campillo y Casamor (1824-1900). Deixeble de Pedro Felipe de Monlau, havia succeït a Cayetano Rosell en la càtedra de *Bibliografía e historia literaria* el 1875. Representa, per oposició a a la docència de Menéndez Pelayo en la Central, la concepció de la història literaria com a història de la bibliografia.

La docència resultava complexa i a vegades no massa encoratjadora. La manca de llibres de text representava a vegades una certa desconexió per part de l'alumnat i, en qualsevol cas, calia de vocació autodidacta. En particular era cèlebre l'assignatura impartida per Toribio del Campillo, de la que ell mateix va escriure, el 1884, que *no he conseguido llevar mis lecciones más allá del siglo VIII de la era cristiana, apremiado siempre de tiempo en el curso por no llegar á la historia de las bibliotecas antiguas y modernas, á la de la imprenta, á la de la biblioteconomía, materias comprendidas en la general denominación de Bibliografía, las conferencias que su exposición reclama.*³⁶ Tot el qual queda palesament confirmat d'acord amb el testimoni d'Aguiló quan, en carta als seus pares, afirmava que *las asignaturas que constituyen la Escuela en si no son difíciles pero el sistema de enseñarlas es muy pesado. En Bibliografía, por ejemplo, hace tres lecciones que nos estamos ocupando de los papiros egipcios de las primeras dinastías, y hemos perdido tres o cuatro lecciones buscando concordancias entre las tradiciones de los pueblos primitivos y el texto de la Biblia, con la dispersión y situación geográfica de las razas y otras cosas que atañen a la Bibliografía como yo al moro Muza.*³⁷

Taula 5. Junta Facultativa del CFABA (1881)

President	Juan Facundo Riaño.	Director General d'Instrucció Pública. Professor de la ESD
Vicepresident	Cayetano Rosell	Cap del CFABA. Professor ESD
Cap de la secció d'arxius	Francisco González Vera	
Cap de la secció de Museus	Antonio García Gutiérrez	
Cap de la secció de Biblioteques	Santos de Isasa	Professor de la ESD
Director de la Escuela Superior de Diplomática	Juan de Dios de la Rada Delgado	
Individu de número de la Reial Acadèmia de la Història	Pascual Gayangos	
Secretari del CFABA	Vicente Vignau y Ballester	
Lliure designació per part del Govern de la nació	Marqués de Pidal Francisco Codera	

Font: Vicente Vignau, "Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos", *Anuario del CFABA*, 1881. Madrid, 1882, p.15.

No es tracta d'una simple qüestió de detall o de dinàmica docent. El *mètode* que dotà d'identitat diferencial als primers historiadors professionals, més enllà de les diverses formes expositives (política, cultural, d'influència jurídica o econòmica) es fonamentava en un conjunt de formes de recerca i regles normatives compartides amb el mètode filològic.

³⁶ Cf. Toribio del CAMPILLO: "Introducción", dins *Programa de historia literaria en sus relaciones con la bibliografía*. *Boletín Histórico*, 1, 1885, p.18.

³⁷ Cf. Tomàs VIBOT (dir.) *Tomàs Aguiló i Fortesa, Estanislau de K. Aguiló. Epistolari (1882-1883)*, op.cit., p.45. En aquest sentit, el propi

Historiadors i filòlegs compartiren objectes i enfocaments fins ben entrats en el segle XX. I quan, en el marc del Centro de Estudios Históricos, van deslligar-se definitivament, la bibliografia i la crítica literària van estratificar-se en el conjunt de sabers auxiliars dels historiadors.³⁸

En aquest procés, la funció de *la Escuela* va ser imprescindible i el paper del Cos, amb les destinacions dels seus membres en províncies, també. L'Estat liberal en construcció va necessitar de funcionaris encarregats de noves funcions socioadministratives.³⁹ Així, el Cos i *l'Escuela*, van assolir una doble identitat pràctica que els van consolidar en el marc de l'alta cultura com a institucions de prestigi exemptes de la universitat. Per una banda, formaven funcionaris qualificats per a l'assessoria de ministeris i de l'administració local. Per altra, formaven arxivers, conservadors de museus i ordenadors de biblioteques. Una identitat de què va participar el grup professional que en sorgir: un grups de nous historiadors amb una evident homogeneïtat que compartia el *veritas pro patria*, lema que acompanyà Llabrés durant la seva vida, i que seguia el model francès de l'École des Chartes, amb la què cultivaren relacions de forma preferent.⁴⁰

A partir dels anys setanta, la relació Escola, CFABA, Reial Acadèmia de la Història i l'Administració de l'Estat fou cada cop més evident atesa l'ascendència dels seus membres i la formació de xarxes suprarregionals de transferència. Fins al 1900 el prestigi personal dels membres del Cos i la seva projecció sobre l'Acadèmia de la Història, així com també la rellevància payoutadora dels continguts de la recerca en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* van cimentar el seu poder disciplinar i la seva influència política.

I molt probablement això va ser l'origen del seu final. Cap a finals del vuitanta i principis dels noranta *l'Escuela* deixà de ser un referent disciplinar per a la formació integral dels historiadors. No va ser capaç de renovar el seu professorat i el seu professorat, envellit, no va ser capaç de renovar-se.⁴¹ El model del seminari alemany, implantat a Madrid, Oviedo o Saragossa i l'atenció als nous manuals metodològics i a les noves pràctiques historiogràfiques des de la institució universitària allunyaren als catedràtics universitaris dels de *l'Escuela*. En realitat, no era sinó una lluita pel poder i la influència política trempada amb tocs epistemològics. Quan el 1900, *l'Escuela* va ser suprimida i els seus estudis i professorats integrats en els estudis universitaris, això no va significar cap pèrdua de prestigi per part dels membres del Cos, que desenvolupà noves estratègies en la nova professionalització. Però sí va significar una pèrdua importantíssima de la seva mobilitat i influència en àmbits polítics de la capital. I això propicià, en àmbits locals, junt amb la promoció d'altres institucions d'altra cultura⁴², l'inici d'un procés paulatí de pèrdua de musculatura que acabà, als anys vint, amb una evident esclerosi en una part dels

³⁸ Cf. I. PEIRÓ; G. PASAMAR: *La Escuela Superior de Diplomática*. Madrid, ANABAD, 1996, p.163 i Ignacio Peiró, *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana...* op.cit.

³⁹ Lutz RAPHAEL: *Ley y orden. Dominación mediante la administración en el siglo XIX*. Madrid, Siglo XXI, 2007, en particular 157-215.

⁴⁰ Recordi's aquí els intercanvis entre Llabrés i Alfred de Morel Fatio.

⁴¹ Ricardo Baroja recorda com en el pati de *l'Escuela*, tot seguint la tonada de l'himne de Riego, cantaven al Director: *Juan de Dios de la Rada y Delgado / es un hombre que vale por dos / profesor que nada ha explicado / no es Delgado, ni Rada, ni Dios*.

⁴² Recordi's la promoció el 1907 del estudis de Comerç i Belles Arts com a escoles superiors a Mallorca.

membres més actius de la generació, quan les pautes professionals de les noves institucions relegaren les institucions locals i conservadores fundades durant els primers anys de la restauració, i amb elles també a la història local i regional, a una segona categoria professional.

Això ens connecta amb dos processos generals que es reflecteixen en la vida de Llabrés. El primer és la promoció del Cos d'arxiviers, que va passar de 173 membres el 1881 a 279 el 1906. Un creixement superior al seixanta per cent en vint-i-cinc anys. I podria considerar-se un creixement adient a la promoció cultural del darrer terç del segle XIX si no fos perquè en els següents vint-i-cinc anys no només no va créixer al mateix ritme sinó que el 1930 els membres del Cos eren 278: un menys. Per tant, estam en un moment de creixement del servei i de la dotació dels arxius, biblioteques i museus amb personal jove que accedirà al Cos disposat a mobilitzar-se i a implantar en les províncies l'estructura institucional i les formes de coneixement en què han estat instruïts, o el que és el mateix, un model de professionalització que inclou un projecte cultural i polític on la història és la història de la construcció nacional, i la construcció nacional és la que fa referència a un Estat centralista conservador, monàrquic i catòlic.⁴³

Així doncs, la inserció laboral de Llabrés serà a través d'una plaça d'ajudant de tercera categoria essent destinat a Terol. Una plaça desprovista, on el nou ajudant de tercera, que just havia aprovat l'assignatura (inacabada) d'ordenació de biblioteques passaria a ser *el Jefe*.⁴⁴

Es tractava d'una única sala, de 7'68 m per 5'84 m, en el segon pis de l'Institut d'ensenyament secundari de la capital, formada per donacions i compres de l'Institut. El Director, va sol·licitar la seva conversió en biblioteca pública el 1878, quan per donació del Marqués de la Cañada, s'havia aconseguit els 5000 volums que la llei disposava. L'any 1881 havia mostrat 40 peticions d'usuaris. I aquests usuaris eren els professors de l'Institut, alguns dels quals, com el mateix director, el matemàtic Pedro Andrés Catalán, o els professors Miguel Atrián y Salas, de Llatí o Ramón de los Ríos, de Lògica, serien els seus corresponents quan només nou mesos més tard era destinat a petició pròpia a la biblioteca de la Universitat de Barcelona. A aquest grup s'uniria posteriorment Severiano Doporto, també catedràtic d'Institut i corresponent de la Reial Acadèmia de la Història per Terol.

A Barcelona només hi treballà només 8 mesos entre desembre de 1882 i juny de 1883. Allà s'incorporà a una estructura més consolidada, en una gran biblioteca. Sota la direcció de Marià Aguiló, servien el 1882 el seu germà Plàcid, Matías Carbó, Miguel Lahoz i Pere Sanxo i Vicens.

Marià Aguiló era el 1881 el número 4 de l'escalafó, per damunt de la majoria de professors de l'Escola, i havia ingressat en el Cos el 1849. Plàcid Aguiló havia accedit al cos el 1874 i tot i viure enfosquit per la brillantor del germà ha deixat un llegat important en forma d'epistolari molt utilitzat pels historiadors de la literatura sobretot pel que fa a la seva correspondència a Jacint Verdguer i la intrahistòria dels Jocs Florals. El català Matías

⁴³ Cf. Ignacio PEIRÓ: *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana...* op.cit., p.14, 29 i ss. i *Los guardianes de la historia*. Zaragoza, Institución Fernando el católico, 2006

⁴⁴ *Anuario del CFABA, 1881*. Madrid, 1882, p.355.

Carbó i Ferrer (1830-1888), número 27 de l'escalafó havia ingressat el 1860 i havia estat professor de llatí i grec a l'Institut de Tarragona. Miguel Lahoz i Pere Sanxo havien ingressat el 1881. Només havien tardat vuit anys en cobrir les vacants per decés havien descobert les places de Joaquín Roca y Nicolás Magán.

Llabrés ocupà la plaça que tot just havia gaudit sis mesos Sanxo i Vicens, qui passaria al seu torn a l'Arxiu de Palma, on promocionaria fins substituir a Quadrado després de la seva mort. L'estiu del 1883 era nomenat auxiliar de la secció de lletres de l'Institut de Palma. Començava així el seu tarannà en l'ensenyament secundari i la construcció el desplegament d'una identitat professional.

Taula 6. Catedràtics de l'Institut de Palma

Assignatura	1893/4	1903/4	1914/5
<i>Agricultura</i>	Pedro Estelrich	(Técnica agrícola e industrial) Pedro Estelrich	(Técnica agrícola e industrial) José Caires Gilabert
<i>Aritmètica mercantil</i>	Pablo Gralla		
<i>Cosmografia y pilotaje</i>	Juan Moll y Ferrer	Juan Moll y Ferrer	
<i>Dibujo</i>		Vacante	
<i>Física</i>	(y Química) Luis Morón	(y Química) Joaquín Botia	(y Química) Joaquín Botia
<i>Francés e inglés</i>	Miguel I. Oliver	Miguel I. Oliver	
<i>Geografía e Historia</i>	Juan Llopis	Juan Llopis	Juan Llopis/Gabriel Llabrés
<i>Gimnástica</i>		Adolfo Revuelta	
<i>Historia Natural</i>	Luis Pou	José Fuset y Fubiá	(Fisiología e Higiene) Ramón Sobrino
<i>Latín</i>	León Carnicer	José Sánchez Doblas	
<i>Latín</i>			Magín Verdaguer
<i>Lengua francesa</i>			Daniel Ferbal Campo
<i>Lengua y Literatura castellana</i>		Magín Verdaguer	José L. Estelrich
<i>Lógica</i>	Francisco Manuel de los Herreros		
<i>Matemáticas</i>	(y mecánica industrial) Antonio Mestres	(y mecánica industrial) Antonio Mestres	D. López Palop
<i>Matemáticas</i>	(y mecánica industrial) Joaquín Botia		Gabriel Hortal
<i>Matemáticas</i>		Benjamín del Riego vacante	
<i>Psicología, Lógica, Ética y Derecho</i>			Sebastián Font Salvá

Assignatura	1893/4	1903/4	1914/5
<i>usual</i> <i>Religió</i> <i>Retóric</i>	(y Poética) Andrés Barceló	Perdo Martí Mir	

Font: Elaboració pròpia a partir dels Escalafons de catedràtics numeraris de segon ensenyament i de la sèrie Guia de España.

Així doncs, si el primer procés rellevant és la seva inserció professional, el segon ho serà la construcció de la seva identitat com a catedràtic i el paper del catedràtic d'Institut en el món cultural de la Restauració. Si els membres del CFABA conservaven els tresors de la memòria, els catedràtics eren la màxima representació de la ciència i la cultura en tot el caramull de províncies on la universitat hi era absent.

En les darreres dècades del segle XIX, els membres del Cos i els catedràtics d'instituts se postulaven per a les càtedres universitàries. És des d'aquesta lògica que, una vegada assolida la plaça d'auxiliar d'institut, Llabrés anirà desplegant de forma incipient, el que a partir de 1895 serà més clar.

És a dir, un projecte més o manco explícit de professionalització cultural i promoció personal a partir dels recursos que l'Estat i la societat burgesa oferien a la cultura: una *posició* a l'institut, la sociabilitat cultural o ciutadana (l'Arqueològica o el Círculo Mallorquí, per exemple), l'ascendència del seu reconeixement desplegada sobre l'Arxiu o la Biblioteca Pública, i finalment, la promoció de nuclis d'intercanvi (el Bolletí de l'Arqueològica) i l'auspici d'una tertúlia. Si a tot això podem unir la participació en instàncies culturals de caire estatal: Comissió Provincial de Monuments, per exemple, i una font externa de reconeixement derivada de les amistats peninsulars en forma de publicacions i compromisos personals d'arrel ideològica, dibuixam definitivament el model cultural de la Restauració.⁴⁵

Tot i haver fracassat en els intents d'assolir la càtedra universitària o de *l'Escola*⁴⁶, abans d'assolir la càtedra d'institut, Llabrés ja era un reconegut publicista arreu de l'Estat, era corresponent de la Reial Acadèmia de la Història, de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i de l'Asociación Artístico-Arqueològica de Barcelona.

I a partir de l'obtenció de la càtedra de l'Institut de Maó, els seus trasllats fins el 1913 i el seu repetit nomenament per a tribunals d'oposicions va donar-li la resta de les

⁴⁵ Recordi's el seu suport a Menéndez Pelayo com a senador *cumero* 1884 o la seva relació continuada amb Antoni Maura.

⁴⁶ Així, l'onze de novembre de 1884, José Ramón Mélida, l'avisaba de la inutilitat de presentar-se a les càtedres de l'Escola: *por conducto de Aguiló he recibido cariñosos recuerdos de V. y la noticia de que piensa presentarse a la oposiciones para cátedras en la Escuela de Diplomática. Como es muy difícil que en ésta tenga V. noticia exacta de lo que á dichas cátedras se refiere, me he decidido á poner á V. estas líneas con ánimo de ponerle en autos. [...] No sé a cual de las cátedras pensará V presentarse, pero sepa V. que las dos cátedras nuevas, la de Arqueología y la de Historia de la literatura, se han creado con el propósito deliberado de favorecer a los Srs. Catalina García y Godró respectivamente; y como ninguno de este Srs. pertenece al cuerpo aunque tienen el título de la Escuela de aquí que el Decreto haya hecho extensivo á los que se encuantran en esa circunstancia, la aptitud legal para presentarse.* Carta de J. R. Mélida a Gabriel Llabrés, de 11 de noviembre de 1884.

relacions i el poder comunitari que li mancaven. Allà on anà, va deixar empremta tot seguint el mateix model d'actuació. Cap a fora, cap a la societat: associacionisme cultural, fundació d'una publicació periòdica, sociabilitat burgesa i amistats polítiques. I cap a dins, cap al gremi: voluntat de construir una comunitat professional oberta, erudició documental, positivisme heurístic, crítica bibliogràfica, atenció a les novetats bibliogràfiques foranes, cultiu de l'arqueologia com a disciplina fixadora dels orígens nacionals, conservadorisme centralista i pràctica del regionalisme cultural.

Acabava així la construcció de la identitat del catedràtic erudit i coneixedor del món professional, connectat a Madrid com a Santander, a Osca com a Palma, que es comunicava amb l'èlit de la professió (Rafael Altamira (1893-1913), José R. Mérida (1882-1908), Eduardo Ibarra, Marcelino Menéndez Pelayo, Emil Hübner, Julián Ribera, Jordi Rubió), que coneixia quin era el contacte correcte en el moment precís i que conreava l'amistat de la pràctica totalitat del món cultural mallorquí.

És en aquest sentit que Llabrés representa a finals de la dècada dels vuitanta un jove historiador prop de la trentena capaç de mobilitzar el personal local i de modernitzar l'entorn cultural allà on fóra.

Però no és només en l'àmbit social de l'academicisme en què Llabrés destacà conjunturalment pels seus trets modernitzadors. A partir de finals dels anys vuitanta començà també la seva obra major, amb la Biblioteca d'Autors Catalans, la transcripció de fonts disperses i de la crònica de Jaume I, la seva participació en un bon nombre de revistes i la fundació d'un altre grapat, on vessà concepcions i pràctiques. Es tracta, com no pot ser d'una altra manera, de la concepció de la història local i regional del positivisme, destinada majoritàriament a augmentar el prestigi nacional, amb l'arqueologia i l'edat mitjana com a elements essencials. En el marc del seu conreu, Llabrés, com les publicacions que fundà, destinà els màxims esforços.

La història local en Llabrés superava amb escreix les velles pràctiques bibliogràfiques i retòriques. De fet, la seva experiència com a auxiliar al costat de Pons i Gallarza l'apropà a aquella concepció tan ben exposada del vell professor, en afirmar que *la historia local puede ser más verídica, por la mayor cercanía y pureza de sus fuentes; puede ser más original, careciendo de precedentes convencionales; puede ser más atractiva, como más concreta y caracterizada; puede ser más documentada por ser menos vasta. La sobriedad es en ella lo árduo: porque el amor á la localidad es más enérgico y egoísta; y la templanza en los juicios la prenda más rara, por crecer la importancia de las cosas, con la proximidad, como crece el tamaño de los objetos al acercarse á la vista.*⁴⁷

El model de professionalització de les pràctiques, en Llabrés com en la generació a que va pertànyer, implicava quatre elements essencials. En primer lloc, la recuperació, transcripció i publicació de fonts documentals i arqueològiques. En segon lloc, la connexió

⁴⁷ Josep Lluís PONS I GALLARZA; "Las historias locales", *El Museo Balear. Historia, Literatura, Ciencias, Artes*, año III, vol. V, julio-diciembre de 1877, 163-164.

de la història regional amb l'estatal a través de les interpretacions dels principals processos. En tercer lloc, la promoció comunitària a partir d'òrgans de sociabilitat cultural i d'expressió en termes de grup (publicacions periòdiques). I en quart lloc, la implicació en les institucions estatals.

La seva activitat en l'Arqueològica, com en altres institucions quan el seu periple com a catedràtic el va destinar repetidament a indrets llunyans, deixa veure una concepció de la història com a disciplina que amalgamava la recuperació bibliogràfica amb l'arqueologia, la història literària i de l'art, amb l'epigrafia, la numismàtica, la paleografia i la diplomàtica. Va ser en l'àmbit de l'Arqueologia, *la más segura fuente de la Historia*, que el *Boletín* va publicar els primers textos amb voluntat generalista, en particular a partir de l'aparició en el número tretzè del text de José Ramón Mélida⁴⁸ "Del concepto de la Arqueología", on l'autor feia un repàs sintètic del que havia estat l'evolució de les concepcions de la ciència arqueològica, les seves relacions amb la història i les seves manifestacions en l'àmbit de l'organització política i acadèmica dels sabers durant el segle XIX a Espanya, i al que van seguir amb posterioritat les aportacions de Josep Lluís Pons i Gallarza⁴⁹ del reussenc P. Caselles sobre l'estat d'abandó del patrimoni arqueològic, i del barceloní Josep Ferrer i Soler sobre la importància dels Museus Arqueològics, ambdues, reimpressions de textos publicats originalment el 1888.⁵⁰ "...La Arqueología es ciencia moderna, y aun dentro de las ciencias históricas ha tenido que formarse la última: cuando se ha entendido que la historia no era la de los soberanos y la de los aventureros y de las batallas y de las conquistas; cuando se ha entendido que el *hecho histórico* era todo aquello que podía llevarnos al conocimiento del modo de ser de las sociedades antiguas, segun sus creencias, sus instituciones, sus vicisitudes; cuando las antigüedades se han considerado como documentos positivos y de importancia incomparable para adquirir ese conocimiento de los pueblos que las produjeron. (...) Si es verdad, como dice Champollion, que la arqueología se propone trazar el estado social antiguo por los monumentos, no tiene duda, en mi sentir, que el arqueólogo cuando estudia la Arquitectura y las artes figuradas investiga las instituciones y creencias, cuando estudia las industrias, y el arte mismo, si se quiere, pretende conocer las producciones del trabajo humano, y cuando estudia las artes suntuarias, tiende á trazar la historia de los usos y costumbres de la antigüedad. Esta confusión de la Historia del Arte y la Arqueología la hace también el vulgo; al propio tiempo que cree que un objeto arqueológico es tanto más de apreciar cuanto tiene mayor antigüedad, y que el haber pertenecido á algun célebre personaje histórico le presta valor inapreciable. Es menester pues, fijar los linderos de la ciencia de un modo positivo y no perder de vista el verdadero carácter que debe tener. El verdadero trabajo del arqueólogo es examinar los hechos aislados; pero sin perder de vista la *evolució histórica*, los antecedentes del hecho, el lugar en que debe clasificarse, las *conclusiones* que se buscan... (...) No se olvide un momento que la Arqueología es ciencia experimental: que entre ella y

⁴⁸ *BSAL*, a.I, t.I, 13, juliol de 1885, 1-4.

⁴⁹ A finals de segle es va donar a la impremta un discurs sobre la crítica Arqueològica que el Catedràtic de l'Institut Balear a la *SAL* el 1883.

⁵⁰ Una aproximació al paper de la *SAL* i dels seus membres en la conservació del patrimoni a Josep MERINO: "Arqueología y conservación del patrimonio en la Mallorca de la Restauración". dins Gloria Mora, Margarita Díez-ANDREU, (eds.): *La cristalización del pasado. Génesis y desarrollo del marco institucional de la Arqueología en España*, op.cit., 369-380.

la Historia del Arte hay diferencias especiales; que urge dejar á un lado preocupaciones rutinarias, escribir poco y avanzar mucho, pues aún los estudios arqueológicos en España están en periodo de formación"⁵¹

A partir del concepte d'Arqueologia —i la concepció de la professió— representat per J. R. Mélida hom entén en bona mesura l'activitat de la Societat Arqueològica Lul·liana, la dispersió dels seus continguts i les resistències passives de què es fa ressò *La Redacción del BSAL* el 1885. Sembla evident que els continguts del *BSAL* omplen l'arc que separa la moderna ciència positiva i regeneracionista —en termes historiogràfics— i la pràctica d'una història municipal o provincial ancorada en les dècades del moderantisme que, tot i així, va donar en els primers anys un bon grapat d'aportacions en forma de sèries de textos o d'articles narratius que recuperaven el passat de les Illes a través de l'estudi de les seves glòries i monuments.⁵²

No cal dubtar que, modernitzant als vuitanta, caigué un tel d'obsolescència sobre aquesta concepció en dècades posteriors, quan la recerca de la història i una part de la docència universitària es mostrà molt més atenta a les novetats que venien de la universitat alemanya i francesa.

No és aquest el lloc per desenvolupar ni la seva obra ni els seus darrers anys, ja ho farem en un altre moment. Volem, emperò, acabar amb les paraules de Pere Sampol i Ripoll, qui el 1935, tot recordant el seu mestre, escriví *Llabrés no se contentó en ser un historiador, un arqueólogo, un bibliófilo, un textualista, etc., sino que quiso ser y fué además un propagandista de estos estudios, especialmente entre sus discípulos; y puesto que de los bibliográficos aquí se trata y que a él son debidas nuestras aficiones, no podemos menos de hacer constar, que con el mismo vigor que enardecía en sus escritos y se reflejaba en su clase, sabía atraer y contagiar a los alumnos, despertando en ellos sus mismos ideales y su ejemplar patriotismo.*⁵³

Allunyats d'enfocaments hagiogràfics, podem *recordar* Llabrés com el jove que s'obre pas a l'*Escuela de Diplomática*, el fundador del Bolletí de l'Arqueològica, el catedràtic itinerant d'institut que professionalitzava l'ambient cultural, l'amic dels principals historiadors del moment, l'arqueòleg de Pollentia, el corresponent de la Reial Acadèmia de la Història, o l'home vell i malalt que es lamentava de l'esdevenir de l'Arqueològica el 1925, en un ambient cultural amb nous referents.⁵⁴

⁵¹ José Ramón MÉLIDA: "Del concepto de la Arqueología", *art.cit.*, 2-4.

⁵² En aquesta direcció cal esmentar la sèrie que sobre la Llotja de Palma va publicar Agustí Frau i Pons entre els números 1 i 32 del primer volum i seguidament, del mateix autor, la sèrie sobre les Torres de Porto Pi el 1888; la sèrie documental sobre Franqueses i privilegis del Regne de Mallorca d'E. de K. Aguiló entre 1893 i 1896; o els conjunts de notícies històriques disperses publicades per Enric Fajarnés sobre l'Eivissa medieval i moderna, d'Eusebi Pascual sobre la Mallorca medieval, del militar Jaume Lluís Garau sobre la Mallorca moderna i contemporània o la llarguíssima sèrie de notícies del P. Josep Rullan sobre la història eclesiàstica de la Mallorca moderna, publicada entre 1895 i 1896

⁵³ Pedro SAMPOL Y RIPOLL: "Notas para una bibliografía de Don Gabriel Llabrés", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, anys LI-LII, tom XXVI, núms. 654-661, 247-252, citació de la p.247.

⁵⁴ "...mas ¡oh dolor!, los fondos de la ARQUEOLOGICA eran insuficientes para cubrir todos los gastos y hubo que apelar a la aportación voluntaria, qua algunos socios se impusieron, y con la cual se paga todavía el alquiler de la casa y la luz de nuestra humilde redacción. // A tanto llegó pues, el esfuerzo

Tots són ell, però des de la perspectiva de la història de la historiografia i de la història de la institució que avui ens dóna veu, principalment cal recordar-lo com el modernitzador de la historiografia del finals de segle XIX a Mallorca.

MIQUEL À. MARÍN GELABERT

personal constante y decidido de un grupo de amigos que en bien de la Historia, de la Arqueología y de la Cultura mallorquina, quisieron una revista y la tuvieron y la tienen. // Quien hojee los tomos del BOLETIN, se convencerá de la nobleza de miras de nuestra acción y de la trascendencia de nuestra obra, que es a la vez la de todos los amantes del pasado, merced a cuyo obscuro y benemérito trabajo ha conseguido nuestra publicación el puesto de honor que hoy ostenta. // Aun viven por fortuna aquellos que encarnaban su amor a esta revista en aquella típica frase de Tamayo y Baus: «Ella no puede morir mientras yo viva.» // ¡Tanta fué la solicitud y el cariño con que se quiso a la primogénita de la casa! Y ahora bien, permitidme a mí que estoy ya en el atardecer de mi vida, que os pregunte: —La llama de esta lámpara que todos hemos alimentado y resguardado durante cuarenta años, ¿se apagará pronto a la inclemencia de los nuevos tiempos?. Dios no lo quiera. GABRIEL LLABRÉS.⁵⁴ⁿ